

Մ Տ Ե Ր Ի Մ Ժ Ո Ղ Ո Վ Ր Պ Ե Մ Ա Ն

Շարժման Երկու անգամ
կը հրատարակուի :
Ստորագրութեան տեղն
Իմամ Ալի խան վարի
յարկը թիւ 15

Տարեկան գինն է Կանխիկ
դուրուշ 100 :
Դուրսերէն բաժանորդ
Եղողները փոստային
ծախքը վճարալու են :

ՅՈՒՂԻՍ 25

Գ. ՏԱՐԻ 1863

ԹԻՒ 22

ՀԱՐՑԻՐ ԴՈՒՐՈՒՇՈՎ ՍՐՋԱԿՈՒՄ

Կըսեն թէ՛ ստատանան բան չունեցած՝ տոտենը այլ եւ այլ գէտքերով որ եւ է մէկ նպատակին հասնելու համար այլ եւ այլ մարդկանց կը ներկայանայ, ոմանց՝ սիրոյ հրեշտակներու ձեւով, ոմանց քուսանի ձեւով, ոմանց մեղուխեղայի ձեւով, մեզի ալ չեմ գիտեր ինչ գաղտնի նպատակաւ մը՝ աներեւոյթաբար թերադրեց, քանի մը օր՝ խոշորձորի գիւղն երթալու փափաքն ստանալու : Եւ հետեւաբար իր նպատակին հասաւ :

— Մարդ չիրնար մեղադրել զմեզ անյուշտ . երբ լսենք թէ Ստատուոյ բնութեւնը մէկուն վրայ գայթակղեցընելու գիտամամբ ըլլալու էր այս թերադրութիւնը, վասն զի՝ ուրիշ ուր ստիպողական գործերով զբաղած ատենն իս յանկարծական ազգամամբ մը հեռաւոր տեղ մը երթալու իղձն արծարծէր ՚ի մեզ, բայց եղածը եղած է՝ գանք եղելութեան վրայօք ստացած տեղեկութիւններնուս :

Քրիստոնէից քիչ դժկամակութիւն ստացընելու սուխթ չէ վերնադիրը . եւ

յիրաւի՝ որ Քրիստոնէ չաշկար ընդ լըսելն՝ Հոգեւոր Հօր մը իր խոստովանորդւոյն արչաճան խորհուրդը տնօրինելու համար հարիւր դուրուշ պահանջելը, եւ ահա այս է որ ղմեզ նոյն դժկամակելի եղելութեան առթիւ այս անցուկ թերթերնուս մէջ խոշորձորն ու ստատանան բերել թխմելուն ստիպեց : Մեզի եղած պատմութիւնը յետեւեալն է :

Մննու օր ծոցուր կեռչ Բ համար մանկաբարձ բժիշկի մը անհրաժեշտ պետքը տեսնուելով, Քանի մը բարերար զգացման տէր անձինք 1200 դահեկանի պէտքն հոգալու համար Ժողովոյ մը ընելու որոշումը տուած ըլլալով այդ պաշտօնը կառարելը մասնաւորի մը կը յանձնեն, որն որ իրեն յանձնուած պաշտօնը կտտարած ատեն կարօտելոյ մը կարօտէն ինք ալ կարօտ մը զգալով (Խեղճ ստատանան հոս ալ պէտք եղաւ թխմել) ստատանին փորձութիւնովը քանիմը դահեկան ալ իրեն կը հոգայ . . . մնաց որ այս առաքինասէր անձը Հռովմէական դոմնուելովը, անյուշտ ՚ի Քրիստոնէական զգացմանէ չարժեալ՝ խոշորձորն առաջնորդին կը խոստովանի իր մեղքը . խղճահար Վերապատուելին, լուրջ խո

հականութեամբմը , մեղաւորին մեղացը
յապաշխարութիւն՝ կ'առաջարկէ որ՝
հարիւր դահեկան ողորմութիւն չնորհէ
'ի քաւութիւն յանցանայն : Եւ որպէս զի
իր յանցանաց տէր ըլլալը չճանչցուի կ'ա-
ռաջարկէ որ սոյն դամարն իրեն յանձ-
նէ* , որպէս զի իւր ձեռքը ժամ յա-
ռաջ էճանչնէ տեղն երթայ եւ ասանկով
արձակուին ալ ընդունելու արժանանայ :

Տարակուսեալ խոստովանողին որ-
չափ որ այդ դամարը յայլթայլեւուն ան-
կարողութիւնը գիտնար , յոյսը մարդ-
կանց զօրաւորն է , կը յուսայ թերեւս
տեղէ մը ճարել . ուստի կորագլուխ եւ
մորմոքեալ իր տունը կը դառնայ . հե-
տեւեալ օրը նոյն գիւղին մէջ Լուսա-
ւորջական կարգէ քահանայի մը որ
վաղեմի մոտեմութիւն ունին եղեր , կը
մատչի եւ կարեւոր խնդրոյ մը համար
հարիւր դահեկան իրեն չնորհել բարե-
հաճիլը կը թախանձէ : Քահանան որ ոչ
ինչ նուազ խեղճ է փոխառուէն իր ան-
կարողութիւնը պարզապէս կը խոս-
տովանի . ան ատեն Պ . խոստովանող-
դին կը հարկադրի , իբրեւ խորհրդակցի
մը , ինչ բանի համար այդ 100 զուրու-
շին տէրք ունենալը յոյսնէ . որուն
վրայ քահանան այսպէս խոստովա-
նողը ըսելու կը սատուէ . ու կ'ըսէ » Այ-
» բարա դուն կը մեղանչես կոր . Բրիտոս
» նէական կրօնքը մէզի ասանկ բանի մը
» բնաւ ներուամ չտուած ատեն , ինչ
» պէս կրնայ ըլլալ որ վարդապետ մը
» մանաւանդ Հովմէական ըլլալով ա-
» տանկ սիմոնիանոսիան մը բնելու զի-
» ջանի , դուն սխալ իմացեր ես աղբարս
» ան քեզի ըսած է որ՝ ասանկ մեզք մը
» առանց փոխարինի անքաւելի է , պէտք
» է տիրջը վերագարձնես . իսկ թէ կա-
» բողութիւն չունիս դոնէ . սպաշխարու-
» թեան համար այսքան դրամ աղբա-
» տաց տուր . եւ աս ալ օրէնք է : — Չէ
» Տէր պապա ան ինծի ձեռքդ բաժնէ

* Աստուած տայ սուտ ըլլայ՝ եւ եթէ սուտ
է՝ մեզքը պատմողին չիմեք .

» չբաւ . ֆախաթ պէլքի ետղը իմա
» ցայ . . . :

Եւ փառք յաւիտեանս ամէն :

Հետեւեալ օրը խղճահար խոստո-
վանողինիս կրկին կը ներկայանայ խոս-
տովանահօրը :

« Օ՛ հօշ կեւաին . նէ՛ եաբաբն պա-
» գալմ . . . եղբայրս — Նէ՛ եաբայրմ
» Վադապետ . — Շու սրբարը շարժ թէ-
» տարիք իթտի՛նմի : — Խոյրր Վար-
» դապետ , հայիմի պիլմէզմիսին , նէ՛ տե-
» վիրտէյիզ շինտի բառտաշ քառտաշա
» եիւզ զուրուշը թիթրէր վերմէդէ .
» — Բատը եօրանլըք խտէմէզ եիւզ
» զուրուշ կէլմէաիքճէ արձակում , Գօթա-
» նաֆադիօն նօն չէ , նօն չէ եօք տուր :
» — Վարդապետ , նէ՛ եաբայրմ ճանրմ
» Եաթաք եօրկանը՝ մը սաթայրմ , չօ-
» լուք չօճուքտան ութանը եօրում , հէփտի
» պիլիք քի խոտտովանանք օլաում , յիսուս
» ալմադսամ՝ նէ՛ տերլէր : — Օրայը պի-
» լիեօրսան չօք ուղուն էթմէ , կիթ եա-
» թաք սաթ եօրկան սաթ . եիւզիւ կէ-
» թիլմէդէ պադ : — Ճանրմ չլուք չօ-
» ճաք ներտէ եաթաքն եաթաքը սաթար-
» սամ : — Պէն նէ՛ եաբայրմ թէնծիրէ-
» նի թաւանը սաթ . — Եէմիդի ներտէ
» փիշիրէլիմ . — Պիր պուտուկ իքի զու-
» առչայ տըր :

Ս. Լ. չերկրնցնէնք եղածը եղած է , միայն
մեզի կերեւի թէ այս ճանարիա չկրնար
ըլլալ , մանաւանդ զի չեղած հաւատալ կը
սիրենք . Պէօյիք տերէ ալ ասոր նման
այս օրերս՝ ոչ թէ եղելութիւն այլ բամ-
բատանք մը անցեր է , բայց շատերը կը
պնդեն թէ դործն անանկ չէ թէպէտ
եւ պատմողը ամենաճանորտախոս մէկն է ,
եւ հախաւակ պնդողն ալ չերեւար ոտու
դուրցերու բնդունակ մէկն ըլլայ . ինչ որ
է կարելի է ադ սխալ ըլլայ , բայց մեր
պատմածը այդ չէ :

Հիմա կը մնայ մեզ միանգամ խոր-
հիլ եթէ կղերն՝ այս եւ այսպիսի եղելա-
ւորեանց մէջ իր անխորհմութեամբը բամ-
բատանաց տեղի կուտայ՝ ոչ ապաքէն

« Բրիտանիայ թեան Հեղինակ Օրենսդրին
 « աւանդելը տակ կը մնայ » « Այ է մարդ-
 » չդալ գայթակղութեան , բայց վայ այն-
 » միկ , յոր ձեռն գայցէ . լաւ էր նմա թէ
 » վե՛մ երկանաքար կախեր զսարանոցէ
 » նորա եւ անկանէր 'ի ծով քան թէ դայ-
 » թակղեցուցանէ զմի որ 'ի փսքրկանցս
 » յայսցանէ » . Միկէ՛ (կղերն որ սոսկ
 » անոնք քարոզելու պաշտօնն է հաղած՝)
 կրնայ անոնց ճշմարտութիւնն ուրա-
 նալ :

ՄԱՏՆՆԱԳՐԱԿԱՆ

Տես Թիւ 14-15

Նախնթաց թերթերնու մէջ Հոմե-
 րոսի վարուց եւ իւր վրայ եղած այլեայլ
 կարծեաց տեղեկութիւն տալ ջանացինք ,
 այս անգամ կուզենք իւր գրուածոցը վը-
 րայ համառօտ կերպով մը խօսել : Իդիա-
 կանի սքանչելի վիպասանական քերթ-
 ուածին գլխաւոր նիւթն Ագամեմնոնի եւ
 Աքիլլէսի իրարու վրայ զգացած անհաշտ
 ոխութիւնն է . ձարտար քերթողն այս
 գրուածովս յիսուն եւ մէկ օրուան միջոցի
 մէջ անցած դէպքերուն պատմութիւնը
 կրնէ , Աքիլլէսի եւ Ագամեմնոնի մէջ
 եղած գծաւթութենէն ինչուան Հեկտորի
 յուղարկաւորութիւնը : Գլխաւոր նիւ-
 թին թէպէտ Աքիլլէսի ոխութիւնն ա-
 ռած է , սակայն անով իւր առջեւ լայն
 ասպարէզ մը կը բանայ իւր բանաստեղ-
 ծական աշխոյժն եւ հանձարը ցցունելու
 թէ կենդանի ստորագրութեամբ եւ թէ
 բանից կարողութեամբ :

Այս յիսուն եւ մէկ օրուան մէջ պա-
 տահած գէպքերն այսպէս կարգի մը ա-
 ռած է Հոմերոս : Առաջին օրը Խրի-
 սէս՝ Սպոդոնի պաշտօնեայն կարհա-
 մարհուի , իր Խրիսանոյշ աղջկան յափըշ-
 տակութեանը պատճառաւ : Տասներորդ
 օրը Աքիլլէս Ագամեմնոնէն կը նախատ-
 ուի . տասներեւերկու օր անցնելէն ետքը

Թեախս Ագամեմոնայ կալաչէ որ իր
 որդւոյն եղած արհամարհանաց վրէժն
 խնդրուի եւ երկրորդ օրը , որ քսան եւ
 մէկերորդ օրն է , Ագամեմնոն պատե-
 րազմ կը հրատարակէ : Նոյն օրուան
 պատերազմին մէջ մեռեալներն հե-
 տեւալ օրը կը թաղուին . քսան եւ հին-
 դերորդ օրը կրկին անգամ պատերազ-
 մով իրարու հետ կը զարնուին եւ միւս
 օրը երրորդ պատերազմն կը լլայ՝ որ կը
 մեռնի Պարոկիզ : Քսան եւ եօթներորդ
 օրը Աքիլլէս եւ Ագամեմնոն իրարու հետ
 կը հաշտուին եւ չորրորդ պատերազմն
 կը լլայ . քսան եւ ութերորդ օրը Պարոկ-
 ղի յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի
 եւ երկրորդ օրը 'ի պատիւ նորին՝ շիրմին
 քով խաղարկութիւններ ընել կուտայ
 Աքիլլէս : Տասն եւ երկու օր՝ երկու կող-
 մանէ ալ լուծութիւն կը լլայ՝ եւ ետքը քա-
 ռասներորդ եւ առաջներորդ օրը Հեկտոր
 կը մեռնի եւ դիակը կարհամարուի : Նոյն
 օրը աստուածք ալ կոխին այս արին-
 ուշտ պատերազմին գործակցութեան
 մասնակից ըլլալ . Պրիամ աղաչանքով
 կազատէ իր որդւոյն դիակը , ու աման օ-
 լէն ետքը Տրոյիայ բերելով յուղարկա-
 ւորութեան հանդէսն անհնարին ցաւօր
 եւ տրամութեամբ կը կատարէ , որով կը
 լայ յիսուն եւ մէկ եւ վերջին օր : Ա-
 հաւասիկ Իդիականի համառօտութիւ-
 նը :

Իսկ Ագիսականը Իդիականին շա-
 բայարութիւն մը կրնայ սեպուիլ եւ Հո-
 մերոսի հանձարոյն արժանաւոր եւ իրեն
 անմահ փառացի առիթ քերթութիւն
 մը . Իդիականին մէջ խօսող անձն ինքն
 իսկ քերթող Հոմերոսն է իբրեւ պարզ
 պատմիչ մը : Իսկ Ագիսականին մէջ
 դիւցազն Ագիսէոս կարգաւ կը պատմէ
 իր դիսէն անցած դէպքերը , Տրոյիայ ա-
 ղետալի պատերազմին վերջանալէն ինչ-
 ուան իր կալիսիսէի կողմէն մէկնելը ,
 շատ դժուարութեամբ Իժմիկ իր հայ-
 րենի երկիրը դառնալը եւ աստուածոց
 միջնորդութեամբ խաղաղութիւն գրա-

նալը : Աղիսական քերթութիւնն ալ այսպէս կը վերջանայ : Երկու գլխաւոր վիպասանական քերթութիւններէ զատ Հոմերոսի անուամբ ուրիշ զանազան գրուածներ ալ կան , կամ անոնց մէջ կը յիշատակուին , որոնցմէ շատին հարազատութեանը վրայ տարակոյս ունին հըմուտ քննաբանք : Ղարձեալ ծիծաղաշարժ քերթութիւնք , որ Եղիականի նըմանութեամբ գրուած է . և թէպէտ հասարակօրէն Հոմերոսի կընծայուի , բայց աւելի ուշիմք կըսեն թէ Հոմերոսի ոճէն բոլորովին տարբեր գրութիւն մըն է և յունական դարութեանց նախնաճօրն անպատուութիւն է այնպիսի անյարգար և անոճ գրութիւն մը իրեն ընծայելը : Պուտաքոս կաւանդէ թէ Կարիացի Պիգրետէս անուամբ հետեակ քերթողի մը աշխատասիրութիւնն ըլլայ : Երգոց և նուագաց մէջ Ապոլոնի համար շնուած երգ մը իրեն կընծայուի :

Զարմանք չէ որ կարգէ դուրս հանձարն իրեն համեմատ մեծարանք և պատիւ ստանայ : Այսպիսի ճակատագրի մը հանդիպեցաւ Հոմերոս հին ատենէն 'ի վեր , ոչ միայն իրեն ազգակից Յունաց մէջ հապա նաեւ բոլոր հին և նոր ուսումնական աշխարհի : Զմեռնացիք Տաւար կառուցին իրեն փառայն և պատւոյն . Արգոսացի Ապոլոնէ ետքը երկրորդ պաշտպան սեպեցին զՀոմերոս . Սոլոն , Յունաստանի ամենէն երեւելի քաղաքակիրթ միաբը , հրաման ըրաւ որ անոր զիրքերն վարժարանաց մէջ կարգան համբալք : Եսքեղէս , Սոփոկլէս և Եւրիպիտէս , Յունական ողբերգութեան նախահարքը իրեն հետեւելը պարծանք համարեցան : Արիստոտել՝ հնոց մէջ ընտրելագոյն բանադարձ ըսաւ թէ վիպասանական քերթութեան ծնունդ , աճումն և կատարելութիւն տուողն Հոմերոսի հանձարն եղաւ . որովհետեւ իր մէ ետքը եկող ամէն վիպասան քերթողք թէ նիւթոյն առաջարկութեամբ և թէ

քերթուածոյն կարգաւորութեամբ զՀոմերոսն ջանացին օրինակել :

Աղեքոսնոր մեծ թագաւորն ալ որ փառասիրութեամբ լցուած բոլոր Սիւրի մեծութիւնն իրեն առաւ , միայն Աքիլլէսի վրայ կը նախանձեր որ իր քաջութիւնքն գովող այնպիսի քերթող մը գտաւ , և կը փափաքէր անոր Իդիակականին մէջ Թերսիտէս (ամենէն անարգ անձն) ըլլալ , քան ուրիշ քերթողած գրուածոցը մէջ՝ Աքիլլէս : Իր սուրն ու Հոմերոսի գիրքը չէր հեռացներ , ինչուանքունին մէջ ալ բարձին տակը կը դնէր կըսեն : Յաղթեց Ղարէհի , ու իրմէ ժառանգաց բաղմագանձ ճոխութեանցը մէջ ախանակուռ տուփ մը գտաւ , հոն աւփփեց Հոմերոսի գիրքը :

« Այնպիսի գանձ մըն է այս , կըսէր , որ ամէն բան կարժէ » :

Լոնգինոս անուանի բանասէրը Հոմերոս բաղդատելով ուրիշ ամէն մատենագրաց լեզուին , անոնցը մարդկեղէն կը համարէր , Հոմերոսինը միայն Աստուածային :

Իսկ մեր Խորենացին , որ իր բոլոր մատենագրական հմտութիւնը և ուսումնականութիւնը յունական գրքերով ըստացեր էր , ու անոնց ինքզինքը մեծապէս երախտապարտ կը համարէր , Հոմերոսի քերթութիւնը այնչափ մեծարգոյ և ազնիւ կը սեպէ , ուր այնպիսի քերթութեամբ մը , կըսէ , Հոմերոսէն ետքը եկողները լսելու իսկ արժանաւորութիւն չունէին : Հոմերոսի մէկ գլխաւոր յատկութիւնն ալ իր ընտիր բարոյականն է . կըրթել և զուարճացնել , այս եղած է միայն իրեն նպատակը , որով և հեռու նոր ազգաց շատ քերթողական երեւակայութեան , ուստի և իրաւամբ կընանք Սուրբն Բարսէղի հետ զուրցել թէ « Հոմերոսի բովանդակ քերթութիւնքը ուրիշ բան չէն , բայց եթէ առաքինութեան գովեստ և միլութեան պարտաւ » :

ԽՄԲԱԳԻՐ—ՏՆՕՐԵՆ

Ա. ՃԵՎԱԶԻՐՃԵԱՆ

Ա. ՀԱՍԱԶԳԱՅԻՆ ՏՊԱՐԱՆ